

ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

INTERNETOVÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

2011 | Vol. 3 | No. 1 | ISSN | 1803-8220

LINEK, Lukáš (2010). *Zrazení snu? Struktura a dynamika postojů k politickému režimu a jeho institucím a jejich důsledky*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon. 260 s. ISBN 978-80-7419-029-2.

RECENZE ALEŠE BALCARA

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

Internetový recenzovaný časopis vydává

Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze,

Katedra politologie Institutu politologických studií

LINEK, Lukáš (2010). *Zrazení snu? Struktura a dynamika postojů k politickému režimu a jeho institucím a jejich důsledky*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon. 260 s. ISBN 978-80-7419-029-2.

Demokracie v nejširším slova smyslu představuje v současnosti hlavní objekt zájmu politologů. Jednotlivé podobory politologie zkoumají z různých úhlů rozhodovací procesy a institucionální strukturu především v demokratických státech a velká pozornost je věnována studiu podmínek udržitelnosti demokratického zřízení. Jedním z hlavních důvodů tak velkého zájmu je fakt, že demokracie je v současnosti většinou odborníků (a nejen jich) pokládána za jediné zřízení, které je legitimní. Formálně se k demokracii hlásí i politické elity v nedemokratických zemích, když se snaží různými cestami uvnitř i vně státu dojem, že obyvatelé mohou participovat na politice. Je ale legitimita demokratického zřízení skutečně tak nezpochybnitelná, za jakou ji obvykle považujeme? A znamená demokratické zřízení automaticky vyšší míru politické participace obyvatel? Jak vlastně obyvatelé demokratických států hodnotí demokratický režim a jeho fungování? Tyto a další otázky si klade sociolog Lukáš Linek ve své knize *„Zrazení snu? Struktura a dynamika postojů k politickému režimu a jeho institucím a jejich důsledky“*.

Cílem práce je objasnit vývoj a strukturu postojů české veřejnosti k demokratickému zřízení v České republice a poukázat na možné příčiny změn, ke kterým ve vnímání režimu došlo mezi lety 1996-2006. Autor pracuje s daty z dotazníkových šetření CVVM prováděných v příslušném období a do své analýzy

zahrnul čtyři dimenze postojů veřejnosti k politickému režimu: 1) Hodnocení legitimacy režimu (vnímají Češi demokracii jako nejlepší možné zřízení?), 2) Institucionální odcizení (věří čeští občané, že politické elity reagují na jejich přání?), 3) Individuální odcizení (mají lidé pocit, že politice rozumějí a mohou na ní participovat?), 4) Politická nespokojenost (jak veřejnost hodnotí výstupy a fungování vlády). Význam uvedených kategorií autor vysvětluje v kapitolách věnovaných teorii a historii jejich vzniku a zároveň poukazuje na zahraniční studie, které právě z těchto kategorií vycházejí. Četné pokusy zkoumat důvěru v režim obecně, bez výše uvedeného rozlišení, vedou podle Lukáše Linka k nepřesvědčivým výsledkům. Občané se totiž mohou v každé z dimenzí vymezovat jinak. Jedinec může zároveň pokládat demokratický režim za legitimní (1. dimenze), věřit, že rozumí politickému dění (3. dimenze) a přitom nevěřit v responsiveness politikých elit a svou schopnost cokoli změnit (2. dimenze). Proto je třeba zkoumat tyto postoje odděleně a kriticky hodnotit dosud sebraná data. Autor s ohledem na to odmítá některé průzkumy jako nevhodně koncipované právě proto, že nedokážou tyto dimenze odlišit: *„Některé otázky používané v dotazníkových šetřeních, o nichž se běžně předpokládá, že měří legitimitu politického režimu, měří zároveň i spokojenost s politikou a fungováním konkrétních politických institucí.“* [Linek 2010, 61]

Provedená analýza nejčastěji používaných otázek ukazuje, že nalézt vhodnou formulaci je opravdu nelehký úkol. Jako nejvhodnější z užívaných variant otázek pro hodnocení legitimacy režimu vybírá Lukáš Linek otázku s třemi možnostmi výběru: „1. *Demokracie je systém vlády, který je lepší než jakýkoli jiný systém;* 2. *Za určitých okolností je autoritářský režim nebo diktatura lepší než jakýkoli jiný systém;* 3. *Pro lidi, jako jsem já, je jedno, jaký režim vlády existuje.*“ [Linek 2010, 65] Ani v tomto případě přitom není postoj respondenta určen jednoznačně. (Respondent může být přesvědčený demokrat a přesto věřit, že za určitých okolností je autoritářský režim vhodnější, případně může přijímat demokracii jako nejlepší systém, ale odmítat ji v podobě praktikované v rámci sledovaného státu.)

Lukáš Linek se ve své práci podrobně věnuje výše popsaným dimenzím postojů veřejnosti a postupně odhaluje i vazbu těchto postojů na další ukazatele. Zajímavý je například vliv pravolevé ideové orientace a identifikace s politickými stranami. Lidé hlásící se k politickému středu totiž zároveň cítí větší odcizení od politiky než příznivci levice a pravice. Z toho lze podle Lukáše Linka dovodit, že středovou orientaci často uvádějí respondenti, které ve skutečnosti pravolevé ideové pnutí vůbec nezajímá nebo mu nerozumí. Sympatizanti konkrétních politických stran pak obecně více podporují demokratický režim a cítí se méně odcizeni jak v rovině subjektivně vnímaného porozumění politice, tak z hlediska důvěry v rezpozivitu systému. Výjimkou jsou sympatizanti KSČM, kteří demokracii odmítají dokonce častěji než lidé bez vazby na politické strany. Komunisté tak plní

funkci společné platformy odpůrců současného režimu. I v této otázce se projevují limity sebraných dat: Nelze z nich totiž spolehlivě určit, zda sympatizanti KSČM odmítají demokracii jako takovou (tedy nevěří, že jakákoli forma demokracie může být nejlepším zřízením), demokracii „buržoazní“ (ale přijali by demokracii v kombinaci s jiným ekonomickým systémem) nebo se vyslovují pouze proti existujícímu zřízení, které pokládají za zkorumpované a nefunkční.

Jednotlivé postojové dimenze také vykazují rozdílnou dynamiku: Zatímco deklarovaná míra zájmu o politiku a schopnost jí porozumět se mění v čase jen velmi zvolna, víra ve vlastní možnost politiku ovlivňovat trvale klesá. Tento jev lze přitom podle Linka sledovat napříč celou společností. Vzdělanější občané sice sami sebe hodnotí jako lépe obeznámené s politikou, ale zároveň jsou velmi skeptičtí, pokud jde o možnost cokoli v politice změnit. Znepokojivé je zjištění, že demokratického zřízení vnímá v ČR i dalších postkomunistických státech jako legitimní výrazně méně obyvatel než v zavedených demokraciích západní Evropy. Míra odcizení je přitom naopak vyšší. Lukáš Linek nabízí vysvětlení v podobě specifických vlivů, které vyvolaly deziluzi české společnosti a změnily její původně pozitivní postoj k polistopadovému režimu.

Těmito vlivy měly být zejména události na domácí politické scéně v roce 1997, tj. první velká aféra s falešnými sponzory ODS a následná vládní krize, které přivodily propad důvěry v demokratický režim. Druhou důležitou událostí pak bylo uzavření opoziční smlouvy po volbách z roku 1998, Přestože v následujících letech tato důvěra opět mírně na-

růstá – nejvíce v období parlamentních voleb, kdy voliči očekávají dílčí obnovu systému – čísel z roku 1996 už nikdy nedosáhne. V tom lze podle autora spatřovat „zrazení snu“ o možnosti vybudovat po roce 1989 lepší politický systém, prostý chyb spojených s komunistickým režimem.

Jedním z možných vysvětlení výsledné „kocoviny“ je prvotní naivita lidí po listopadu 1989, kteří si neuvědomovali, že i demokracie s sebou přináší specifické problémy. Společnost tak vlastně procitla z původního revolučního opojení do normálního světa. Tuto interpretaci Lukáš Linek odmítá a vinu hledá zejména u politických elit, které svým chováním způsobily znechucení veřejnosti a nezájem o politiku obecně. Tím vznikla nebezpečná spirála, kdy nezodpovědnost politických elit vyvolává apatii veřejnosti a ta následně vede k ještě nižší veřejné kontrole a hlubší propasti mezi občany a politiky. Doufejme, že v budoucnu vznikne studie, která se soustředí na nalezení styčných bodů ve vývoji jednotlivých postkomunistických zemí. Jedině tak bude možné spolehlivěji zodpovědět otázku, zda je v nových demokraciích krize důvěry v systém nevyhnutelná a zda lze najít nějakou společnou příčinu této krize.

Kniha jako celek je bezesporu cenná tím, že některé dříve spíše tušené souvislosti jsou zde doloženy analýzou sebraných dat. Je přitom vhodná nejen pro politology, ale vlastně pro každého, kdo hledá širší odpověď na havlovskou otázku po příčinách a dopadech „blbé nálady“ české společnosti. Překážkou pro širší čtenářskou obec je bohužel na mnoha místech příliš odborný jazyk, který předpokládá hlubší znalosti metodologie

zpracování dat z dotazníkových šetření. Přitom by stačilo opatřit text na patřičných místech poznámkami se stručným vysvětlením použitých výrazů. Výklad naštěstí doplňují přehledné grafy, z nichž je dobře patrný vývoj ukazatelů ve sledovaném období i vzájemný vztah jednotlivých proměnných.

Aleš Balcar¹

¹ Mgr. Aleš Balcar působí na Vysoké škole finanční a správní. Kontakt: balcar@mail.vsf.s.c.z.